

Magdalena Chmielowiec-Lewczuk

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

FINANSOWANIE DZIAŁALNOŚCI ZAKŁADÓW UBEZPIECZEŃ

Znalezienie źródła finansowania działalności podmiotu gospodarczego jest jednym z podstawowych warunków jego funkcjonowania. Pozyskanie kapitałów pozwala zarówno na rozpoczęcie działalności, jak i na jej rozwój. Na wybór źródła finansowania ma wpływ wiele czynników; do najważniejszych z nich należy zaliczyć koszt kapitału oraz regulacje prawne dotyczące jego pozyskiwania. Oba te czynniki mają podstawowe znaczenie przy pozyskiwaniu kapitału na prowadzenie działalności. Pierwszy wyznacza możliwości finansowe, a drugi – możliwości formalne. Zadaniem zarządzających jednostką gospodarczą jest wybór optymalnego rozwiązania uwzględniającego oba te czynniki.

Zakłady ubezpieczeń są instytucjami, których działalność może być finansowana zgodnie ze ściśle określonymi zasadami. W związku z tym struktura kapitałowa ubezpieczycieli charakteryzuje się określoną specyfiką. Jednocześnie instytucje te oferują produkty, które ze względu na finansowy charakter wymagają odpowiednich środków, pozwalających na zapewnienie płynności finansowej. To z kolei narzuca odpowiednie warunki kapitałowe. W przypadku zakładów ubezpieczeń pojawia się problem optymalizacji struktury kapitału, która pozwoli na odpowiedni dobór źródeł finansowania, gwarantujący rozwój działalności ubezpieczeniowej.

Ubezpieczyciele mają dwa podstawowe źródła finansowania. Są to:

- kapitały własne,
- kapitały obce.

Pierwsza grupa stanowi własne źródło kapitału pochodzące z wkładu właścicieli, którymi są akcjonariusze w przypadku ubezpieczeniowej spółki akcyjnej lub członkowie w przypadku towarzystw ubezpieczeń wzajemnych. Kapitały te mogą być również podwyższane dzięki zyskowi wygenerowanemu w trakcie prowadzenia działalności. W tym miejscu należałoby podkreślić, że zakłady ubezpieczeń

mają ściśle określone, minimalne wymogi kapitałowe, które pozwalają na rozpoczęcie działalności. Ich wysokość, nazywana minimalnym kapitałem gwarancyjnym, uregulowana jest odpowiednimi przepisami prawnymi i powinna być wypadkową dwóch czynników. Po pierwsze, musi gwarantować bezpieczeństwo na rynku ubezpieczeniowym, to znaczy eliminować funkcjonowanie podmiotów, które nie są w stanie wywiązać się ze zobowiązań wynikających z umów ubezpieczeniowych, a po drugie, musi być dostosowana do warunków otoczenia konkurencyjnego, czyli rynku lokalnego, i rynków o większym zasięgu, czyli np. rynku europejskiego czy nawet światowego. Kapitał gwarancyjny jest mimo swojego formalnego charakteru pierwszym elementem kształtującym strukturę kapitałową zakładów ubezpieczeń.

Na kapitały własne zakładów ubezpieczeń składają się następujące pozycje [Ustawa o rachunkowości... 1994]:

- kapitał podstawowy,
- należne wpłaty na kapitał podstawowy (wielkość ujemna),
- akcje własne (wielkość ujemna),
- kapitał (fundusz) zapasowy,
- kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny,
- pozostałe kapitały rezerwowe,
- zysk (strata) z lat ubiegłych,
- zysk (strata) netto.

Fundamentem kapitałów własnych jest kapitał podstawowy wynikający z pierwotnych wkładów właścicieli wniesionych przy założeniu zakładu ubezpieczeń, który może zostać podwyższony w trakcie prowadzenia działalności. Kapitał zapasowy stanowi zaś źródło finansowania pochodzące z dopłat akcjonariuszy oraz z wygenerowanego zysku. Pozostałe kapitały mają mniejsze znaczenie i pochodzą zazwyczaj z przeszacowania aktywów.

Struktura kapitałów własnych jest w dużej mierze uzależniona od czasu funkcjonowania zakładu ubezpieczeń. Można tu wyróżnić trzy etapy [Sangowski 2001, s. 291]:

- pierwszy – początek prowadzenia działalności, kiedy najważniejszą rolę odgrywa kapitał podstawowy stanowiący początek zasilania finansowego; jest on głównym źródłem pokrycia ewentualnych strat, a jego wartość przewyższa wartość pozostałych kapitałów;
- drugi – najważniejszą rolę przejmuje kapitał zapasowy, na powstanie którego potrzeba było czasu; to on stanowi na tym etapie podstawowe zabezpieczenie kapitałowe zakładów ubezpieczeń; jednocześnie kapitał podstawowy traci na znaczeniu w kontekście wypłacalności ubezpieczycieli;
- trzeci – etap, w którym zakład ubezpieczeń kończy swoją działalność w dotychczasowej formie, co wiąże się z likwidacją kapitałów własnych lub ich całkowitą zmianą.

Dla większości zakładów ubezpieczeń funkcjonujących na rynku podstawowym zabezpieczeniem finansowym ich wypłacalności jest kapitał zapasowy, który musi zostać „wypracowany” dzięki prowadzonej działalności. Dlatego też ubezpieczyciel uzyskuje w miarę stabilną sytuację finansową dopiero po kilku latach, co jednocześnie pozwala na dalszy rozwój działalności ubezpieczeniowej. Taka sytuacja jest korzystna, gdyż uniemożliwia krótko działającym zakładom ubezpieczeń osiągnięcie pozycji obciążonej ryzykiem niewypłacalności. Wysokość kapitału zapasowego będzie zatem jednym z wyznaczników kondycji finansowej zakładów ubezpieczeń. W przypadku pokrycia strat finansowych pierwszym źródłem będzie kapitał zapasowy, a ostatnim – kapitał podstawowy, który powinien stanowić ostatnią możliwość finansowania strat.

Drugą grupę źródeł finansowania działalności zakładów ubezpieczeń stanowią kapitały obce. Składają się na nie rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe oraz wszelkie zobowiązania o innym charakterze. Przyjrzyć się warto przede wszystkim rezerwom techniczno-ubezpieczeniowym, które mają najważniejsze znaczenie. Wysokość rezerw techniczno-ubezpieczeniowych i konieczność ich utworzenia są podyktowane takimi czynnikami, jak:

- grupy oferowanych ubezpieczeń (ze szczególnym uwzględnieniem podziału na dział I i II),
- wysokość zobowiązań wynikających z umów ubezpieczeniowych,
- ubezpieczone ryzyko,
- wielkość zainkasowanej składki,
- regulacje prawne zewnętrzne i wewnętrzne.

Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe są kapitałem, którego wysokość jest wynikiem prowadzonej działalności. Ich wartość nie zależy zatem wyłącznie od bieżących decyzji zarządzających i właścicieli, ale jest efektem wcześniej prowadzonej polityki oraz przyjętych strategii. Podczas dokonywania analizy struktury kapitałowej zakładów ubezpieczeń warto więc odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu ma on wpływ na kształtowanie tej części kapitałów. Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe oddziałują na wiele czynników warunkujących kondycję finansową ubezpieczycieli, do których przede wszystkim należy zaliczyć: zapewnienie płynności finansowej, kalkulację składki oraz wysokość wyniku technicznego i marginesu wypłacalności.

W tabeli 1 przedstawiono strukturę kapitałową zakładów ubezpieczeń (stan w dniu 30 września 2004 r.) z uwzględnieniem obu działów, charakteru kapitału (publicznego, prywatnego, zagranicznego, krajowego) oraz formy prawnej zakładu ubezpieczeń. Wyszczególniono w niej najistotniejsze pozycje kapitałowe.

Z zestawienia dotyczącego struktury kapitałowej w tab. 1 można wyciągnąć kilka wniosków. Pierwszy to zauważalny, olbrzymi udział rezerw techniczno-ubezpieczeniowych i to zarówno dla zakładów ubezpieczeń ogółem, jak i przy rozbiciu na różne grupy. Wynika on z tego, iż są one podstawowym źródłem finansowania działalności ubezpieczeniowej. Należy jednak zauważyć, że nie uwzględ-

niono w tym zestawieniu udziału reasekuratorów, tak więc udział dotyczy wielkości brutto. Mimo tego udział rezerw techniczno-ubezpieczeniowych jest na tyle duży, że zasługuje na uwagę i wskazuje na to, że działalność zakładów ubezpieczeń na rynku polskim jest finansowana przede wszystkim przez kapitał obcy.

Tabela 1. Struktura kapitałowa zakładów ubezpieczeń (udział procentowy poszczególnych pozycji w pasywach ogółem, stan w dniu 30 września 2004 r.)

Pozycje kapitałowe	Zakłady ubezpieczeń ogółem	Z przeważającym kapitałem krajowym	Z przeważającym kapitałem zagranicznym	Sektor publiczny	Sektor prywatny	Spółki akcyjne	TUWy	Dział I	Dział II
Kapitał własny	22,17	25,12	18,02	37,42	16,72	21,87	24,45	14,09	33,62
Kapitał podstawowy	6,21	3,24	10,45	0,85	8,14	6,02	32,54	4,87	8,12
Kapitał zapasowy	12,32	13,56	10,58	17,98	10,29	12,18	7,1	8,56	17,66
Kapitał z aktualizacji wyceny	4,02	6,37	0,67	13,32	0,68	3,98	0,1	0,5	8,92
Rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe	75,42	73,34	78,36	63,30	79,75	74,45	66,03	82,25	65,74

Źródło: opracowanie własne na podstawie [Biuletyn... 2004].

Udział rezerw techniczno-ubezpieczeniowych w kapitałach jest największy w dziale I. Wynika to z charakteru działalności tych zakładów ubezpieczeń, które oferując ubezpieczenia życiowe, są zobowiązane do tworzenia większych rezerw. Jak widać, odwrotnie jest w dziale II, w którym udział rezerw techniczno-ubezpieczeniowych jest znacznie mniejszy. Podobnie sytuacja wygląda w zestawieniu sektora publicznego z prywatnym oraz spółek akcyjnych z towarzystwami ubezpieczeń wzajemnych. Większy udział rezerw techniczno-ubezpieczeniowych jest efektem występowania większej niepewności (sektor prywatny, spółki akcyjne).

Udział kapitałów własnych w pasywach zakładów ubezpieczeń jest znacznie mniejszy i dużo bardziej zróżnicowany, jeśli przeanalizuje się podział zakładów ubezpieczeń na różne grupy. Szczególnie daje się tu zauważyć bardzo mały udział kapitałów własnych w dziale I i duży w dziale II. Jest to rezultat udziału w kapitale rezerw techniczno-ubezpieczeniowych i dlatego przekłada się on na rolę kapitałów własnych. Można zatem powiedzieć, iż kapitały własne mają większe znaczenie w finansowaniu działalności zakładów ubezpieczeń pozostałych osobowych i majątkowych niż w przypadku zakładów ubezpieczeń życiowych. Może to być jednak mylny wniosek, gdyż sytuacja taka wynika raczej z wysokości rezerw techniczno-ubezpieczeniowych, a nie bezpośrednio z roli kapitałów własnych u tych ubezpieczycieli.

Jak widać w tab. 1, mniejsze znaczenie mają kapitały własne w sektorze prywatnym oraz w zakładach ubezpieczeń z przeważającym udziałem kapitału zagranicznego. W tym drugim przypadku może to wynikać z tego, że podmioty te, funkcjonując zazwyczaj krócej na rynku polskim, nie wygenerowały jeszcze dużych kapitałów własnych i jednocześnie są zobowiązane do tworzenia znacznych rezerw techniczno-ubezpieczeniowych ze względu na zawarte umowy ubezpieczeniowe.

Na kapitały własne składają się różne pozycje, dlatego warto się przyjrzeć również ich znaczeniu w kontekście udziału w strukturze kapitałowej zakładów ubezpieczeń. Należy jednak dodać, że w przedstawionym zestawieniu nie uwzględniono zysków, które mogą zwiększać kapitały własne, lub strat, zazwyczaj pokrywanych w pierwszej kolejności przez kapitał zapasowy. Widać to jednak wyraźnie na przykładzie towarzystw ubezpieczeń wzajemnych, w których udział kapitału podstawowego jest znacznie większy niż kapitałów własnych ogółem, gdyż instytucje te generują bardzo duże straty, zmniejszające wartość kapitałów własnych poprzez pokrycie ich kapitałami zapasowymi. Drugą cechą wyróżniającą się w zaprezentowanym zestawieniu jest duże zróżnicowanie udziału kapitałów podstawowych w przekroju różnych grup zakładów ubezpieczeń. Należy tu nawiązać do wcześniej zasugerowanego założenia, iż kapitały podstawowe mają zazwyczaj większe znaczenie w przypadku podmiotów, które dopiero rozpoczynają swoją działalność. Oczywiście, dane przedstawione w tab. 1, mimo rozbicia na pewne grupy, dotyczą wielu zakładów ubezpieczeń, dlatego też dalsze badania należałoby oprzeć na szczegółowej analizie poszczególnych zakładów ubezpieczeń. W zakładach ubezpieczeń ogółem udział kapitału podstawowego jest mniejszy niż pozostałych kapitałów własnych (podobnie u ubezpieczycieli z przeważającym kapitałem krajowym, w sektorze publicznym czy spółkach akcyjnych). Ciekawe wydaje się spostrzeżenie, iż dział I, który w porównaniu z działem II rozwinął się stosunkowo niedawno, ma mniejszy udział kapitałów podstawowych. Jeśli jednak przeanalizuje się ich udział w zestawieniu z innymi kapitałami własnymi, to widać wyraźnie, że to właśnie dział II ma duże kapitały zapasowe oraz kapitały rezerwowe, a więc te świadczące o dłuższym funkcjonowaniu na rynku.

Źródła finansowania działalności zakładów ubezpieczeń podlegają również analizie wskaźnikowej, która jest jednym z podstawowych narzędzi służących ocenie kondycji finansowej ubezpieczycieli. Najczęściej wykorzystuje się tu dwa podstawowe wskaźniki. Są nimi:

- wskaźnik ogólnego zadłużenia:
$$\frac{[(\text{fundusz ubezpieczeniowy} + \text{zobowiązania}) / \text{aktywa}] \cdot 100\%}{}$$
- kapitały własne do funduszu ubezpieczeniowego:
$$\frac{(\text{kapitały własne} / \text{fundusz ubezpieczeniowy}) \cdot 100\%}{}$$

Wskaźniki te należą do grupy wskaźników zasilania finansowego, zwanych też wskaźnikami struktury kapitału. Wielkości dotyczące kapitałów zakładów ubezpieczeń, a szczególnie kapitały własne i rezerwy techniczno-ubezpieczeniowe, pojawiają się również w przypadku innych wskaźników nie związanych bezpośrednio

ze strukturą kapitałową. Wyjaśnienia wymaga wielkość zwana funduszem ubezpieczeniowym, obejmująca wartość rezerw techniczno-ubezpieczeniowych na udziale własnym, a więc po odjęciu udziału reasekuratorów.

W tabelach 2 i 3 zostały przedstawione wskaźniki zasilania finansowego w podobnym ujęciu jak w tab. 1 i w tym samym momencie, tj. w dniu 30 września 2004 r.

Tabela 2. Wskaźniki zasilania finansowego dotyczące zakładów ubezpieczeń działu I

Zakłady ubezpieczeń podzielone według grup	Wskaźnik ogólnego zadłużenia	Kapitały własne do funduszu ubezpieczeniowego
Ogółem	82,83	17,39
Przeważający kapitał krajowy	83,76	17,71
Przeważający kapitał zagraniczny	81,84	17,03
Rozpoczęcie działalności do września 1999	83,10	16,95
Rozpoczęcie działalności od września 1999	74,61	32,72

Źródło: [Biuletyn... 2004].

Tabela 3. Wskaźniki zasilania finansowego dotyczące zakładów ubezpieczeń działu II

Zakłady ubezpieczeń podzielone według grup	Wskaźnik ogólnego zadłużenia	Kapitały własne do funduszu ubezpieczeniowego
Ogółem	59,76	62,74
Przeważający kapitał krajowy	59,09	66,65
Przeważający kapitał zagraniczny	61,22	53,65
Sektor prywatny	62,37	51,73
Sektor publiczny	58,28	68,74
Spółka akcyjna	59,76	62,69
TUW	59,74	68,54
Rozpoczęcie działalności do września 1999	60,18	61,73
Rozpoczęcie działalności od września 1999	45,56	131,59

Źródło: [Biuletyn... 2004].

Pierwszym spostrzeżeniem, wynikającym z wielkości wskaźników przedstawionych w tab. 2 i 3, jest istotna różnica między działem I i II. W przypadku ubezpieczeń życiowych widać wyraźnie, że wskaźnik ogólnego zadłużenia jest o wiele większy niż dla ubezpieczeń majątkowych i pozostałych osobowych. Oscyluje on na poziomie ok. 80%, oprócz tych ubezpieczycieli, którzy działają na rynku od niedawna. W ich przypadku jest on niższy. Z kolei dla zakładów ubezpieczeń działu II wskaźnik ogólnego zadłużenia kształtuje się na poziomie ok. 50-60%, również i tu zakłady ubezpieczeń, które funkcjonują krócej niż pięć lat, mają ten wskaźnik na niższym poziomie.

Mniejsza wartość wskaźnika ogólnego zadłużenia wskazuje na to, iż podmioty te mają niższą wartość aktywów w stosunku do swoich zobowiązań. W związku z tym zrozumiała jest znaczna różnica w wysokości tego wskaźnika dla ubezpieczycieli, którzy dopiero rozpoczynają swoją działalność. Niższy wskaźnik ogólnego zadłużenia dotyczący zakładów ubezpieczeń działu II wynika najprawdopodobniej z krótszego czasu istnienia produktów oraz ich innego charakteru w porównaniu z ubezpieczeniami życiowymi. Ma to swoje odzwierciedlenie w polityce lokacyjnej.

Drugą wyraźną różnicą między tymi działami jest wartość wskaźnika kapitałów własnych do funduszu ubezpieczeniowego. W przypadku działu I wskaźnik ten jest o wiele niższy (ok. 17%) niż w dziale II (ok. 60%). Wynik ten wiąże się z danym prezentowanymi wcześniej w tab. 1 i jest odzwierciedleniem o wiele wyższego udziału rezerw techniczno-ubezpieczeniowych w strukturze kapitałowej dla działu I, w związku z tym kapitały własne mają tu mniejsze znaczenie (ilustruje to wielkość wskaźnika). Zakłady ubezpieczeń działające krótko na rynku mają również kapitały własne większe od funduszu ubezpieczeniowego, co widać wyraźnie w prezentowanych zestawieniach zarówno w dziale I, jak i II.

Warto podkreślić, że nie ma specjalnego zróżnicowania między zakładami ubezpieczeń posegregowanymi na grupy według różnych kryteriów, jeśli chodzi o wartość prezentowanych wskaźników zasilania finansowego.

Finansowanie działalności zakładów ubezpieczeń jest niezwykle istotnym problemem zarówno dla całego rynku, jak i podczas wewnętrznych analiz ubezpieczycieli. Stanowi ono bowiem jeden z podstawowych wyznaczników w zakresie oceny kondycji finansowej zakładów ubezpieczeń. Staje się też głównym narzędziem przy wyznaczaniu strategii finansowych oraz budżetowaniu kapitałowym.

Literatura

- Henzel H., Paczuła Cz., *Rachunkowość jednostek ubezpieczeniowych. Część 2 – Ewidencja, finanse, kontrola*, Difin, Warszawa 2001.
- Sangowski T. (red.), *Ubezpieczenia gospodarcze*, Poltext, Warszawa 2001.
- Biuletyn Kwartalny KNUiFE 2004, nr 3.
- Ustawa o rachunkowości z dnia 29 września 1994 r. (DzU nr 121, poz. 591 z późn. zm.).

THE FINANCING INSURANCE COMPANIES ACTIVITY

Summary

The financing insurance companies activity bases on two sources: capital and technical reserves. In article is presented short description of character Polish insurance companies in context of their capital structure.